

มนุษยสัมพันธ์ในการบริหารเชิงพุทธ

HUMAN RELATIONS IN BUDDHIST ADMINISTRATION

¹วีระพงษ์ ประทอง, ²ละเอียต จงกลณี และ ³ประจิตร มหาหิง

¹Weerapong Prongdong, ²LaEard Chongolnee and ³Prachitr Mahahing

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Compus, Thailand.

¹Weerapong_p@hotmail.com

Received December 25, 2020; Revised February 12, 2021; Accepted March 21, 2021

บทคัดย่อ

มนุษยสัมพันธ์ในการบริหารเชิงพุทธ เป็นทักษะที่สำคัญต่อระบบการบริหาร การศึกษา เพราะเป็นคุณลักษณะที่บ่งบอกความเป็นนักบริหารมืออาชีพ จากการศึกษา ความหมาย ความสำคัญของหลักมนุษยสัมพันธ์ และหลักธรรมในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ตาม แนวพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่เกี่ยวข้องมีหลายหมวด สำหรับในที่นี้นำเสนอเพียงหมวด เดียว คือ หลักสังคหวัตถุ 4 อันเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคน ประสานคนให้เกิดความ สามัคคีมีน้ำใจต่อกัน ก่อให้เกิดความสุข ความร่วมมือต่อกัน ผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการ ศึกษา ควรยึดเป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่อย่างต่อเนื่อง ย่อมเป็นผู้สมควรได้รับการยอมรับ และการยกย่องว่า “ปุษนียบุคคล”

คำสำคัญ : มนุษยสัมพันธ์, การบริหารเชิงพุทธ

¹นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

² รองศาสตราจารย์ ดร.,หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

³รองศาสตราจารย์ ดร.,หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Abstract

Human relations in Buddhist administration is an important skill for the educational administration system. This is because it is a feature that indicates a professional administrator. From the study of the meaning and importance of human relations and Dhamma principles in Buddhism for building human relations, there are several related categories of the principles. In this article, only one category is presented that is the Sangahavattthu 4 as bases of social solidarity or the virtues making for group integration that leads to happiness and mutual cooperation. Thus, the practice of administrators, teachers and educational personnel should be based on this Dhamma principle that they deserve to be praised as “the venerable persons”.

Keywords: Human Relations, Buddhist Administration.

บทนำ

มนุษยสัมพันธ์ เป็นทักษะสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของทุกสังคม มนุษยสัมพันธ์นั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ถึงแม้ว่ามนุษยสัมพันธ์นั้นจะเกิดขึ้นมาบนโลกนี้โดยธรรมชาติพร้อมกับการกำเนิดของมนุษย์ แต่ศาสตร์แห่งมนุษยสัมพันธ์ที่มีการศึกษา และเรียนรู้อย่างจริงจังนั้นก็เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อไม่กี่ร้อยปีมานี้เอง ปัจจุบันแนวคิดด้านมนุษยสัมพันธ์เกิดขึ้นมากมายบนโลกตั้งแต่แนวคิดดั้งเดิมมาจนถึงแนวคิดสมัยใหม่ แต่อย่างไรก็ดีแนวคิดเหล่านี้ก็มีแก่นคล้ายๆ กัน นั่นก็คือ การให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง มนุษยสัมพันธ์ในการบริหาร เป็นทักษะหนึ่งที่มีความสำคัญต่อระบบการบริหารการศึกษา เพราะเป็นคุณสมบัติที่บ่งบอกความเป็นตัวตนของผู้บริหาร และเป็นคุณสมบัติเบื้องต้นที่ต้องใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ในการจูงใจคน การรู้จักยกย่องให้เกียรติซึ่งกันและกัน การประสานน้ำใจของผู้ร่วมงาน การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา การรู้จักให้อภัยและไม่ผู้ใจเจ็บ เหล่านี้เป็นต้น ล้วนต้องอาศัยหลักมนุษยสัมพันธ์ในการบริหารคน ในการประสานความร่วมมือกับคนทั้งสิ้น นักบริหารการศึกษาที่จะใช้ทักษะตามหลักมนุษยสัมพันธ์ในการบริหารได้ดีนั้น จะต้องได้รับการฝึกฝน การอบรม การพัฒนาตน หมั่นอบรมจิตของตนอยู่

เสมอ โดยเฉพาะการดำรงตนให้ถูกต้องตามทำนองครองธรรม มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องนำทาง เพราะว่า ความสำเร็จของมนุษย์สัมพันธ์อยู่ที่ใจของเรา คนเราจะมีความสัมพันธ์กัน โกรธกันเกลียดชังกัน อิจฉาริษยา นินทาว่าร้าย ทะเลาะวิวาท โมโหผูกใจเจ็บ พยาบาท มีอารมณ์ร้ายต่อกัน หรือมีใจรักเคารพกัน เห็นอกเห็นใจกัน ยอมรับนับถือให้เกียรติกันและกัน มีความศรัทธาต่อกัน ยกย่องกัน ก็มาจากหัวใจเราทั้งสิ้น เมื่อจิตใจดีปราศจากอคติ ก็สามารถที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้ดี

เพราะฉะนั้น การสร้างมนุษยสัมพันธ์ในการบริหารเชิงพุทธ มีหลักอยู่ที่ว่า ควรเริ่มต้นจากการสร้างมิตรภาพด้วยความรัก โดยฝึกหัดทำใจของเราให้มีความปรารถนาดีต่อทุกคน เพราะความรักย่อมดึงดูดความรักเข้าไว้ด้วยกัน เมื่อเรารักเขา ปรารถนาดีต่อเขา ย่อมได้รับความรักความปรารถนาดีตอบ ดังนั้น ในบทความนี้จึงมีประโยชน์โดยตรงต่องานด้านการบริหารการศึกษา ขอบข่ายเนื้อหาจะเริ่มจากการศึกษาความหมายและความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์ หลักธรรมในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ มนุษยสัมพันธ์ในการบริหารเชิงพุทธ และองค์ความรู้ใหม่ มีรายละเอียดของเนื้อหาดังต่อไปนี้

ความหมายและความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์

1. ความหมายของมนุษยสัมพันธ์

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย (2560 : 119) ให้ความหมายไว้ว่า “มนุษยสัมพันธ์” เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ต้องศึกษาและเรียนรู้ เป็นบุคลิกลักษณะอย่างหนึ่งของนักบริหารการศึกษา ที่บ่งบอกให้ทราบถึงลักษณะนิสัย เฉพาะตัว ที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ซึ่งจะปรากฏในลักษณะของความมีอัธยาศัยที่ดี เมื่อมีการ ติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล คำว่า “มนุษยสัมพันธ์” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Human Relations เป็นคำประสมที่เกิดจากคำ 2 คำรวมกัน คือ คำว่า “มนุษย์” (Human) กับคำว่า “สัมพันธ์” (Relations) คำว่า มนุษย์ (Human) หมายถึง ผู้มีจิตใจสูง เป็นการกล่าวถึงลักษณะโดยตรงของความเป็นมนุษย์ ส่วนคำว่า สัมพันธ์ (Relations) หมายถึง ความผูกพัน เกี่ยวข้อง การติดต่อกัน ความเกี่ยวพันกัน เมื่อนำสองคำมา รวมกันเป็น มนุษยสัมพันธ์ จึงมีความหมายโดยภาพรวมว่า การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างคนที่อยู่ร่วมกันและมีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน ในด้านจิตวิทยา คำว่า มนุษยสัมพันธ์ มีความหมายเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกต่อกันในสังคม เพื่อให้

บรรลุลัทธประสงค์ของตนเอง และในด้านสังคมวิทยาให้ความหมายว่า มนุษยสัมพันธ์ คือ การที่คนซึ่งอยู่ร่วมกันมีการโต้ตอบและมีการตอบสนองต่อกันและกัน ซึ่งอาจเป็นทั้ง ความสัมพันธ์ในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ เช่น ความร่วมมือ การแข่งขัน การต่อต้าน การต่อสู้ เป็นต้น

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 402) ให้ความหมายไว้ว่า “มนุษยสัมพันธ์” หมายถึงความสัมพันธ์ในทางสังคมระหว่างมนุษย์ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน และในปี พ.ศ.2538 ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ในทางสังคมระหว่างมนุษย์ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน มนุษยสัมพันธ์ (Human Relationships) เป็นการอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นหมู่เป็นคณะ หรือกลุ่มโดยมีการติดต่อสื่อสารกัน ระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม เพื่อให้ทราบความต้องการของแต่ละบุคคล หรือกลุ่มรวมไปถึง วิธีการจูงใจ และประสานความต้องการ ของบุคคล และกลุ่มให้ผสมผสานกลมกลืนกันตามระบบที่สังคมต้องการ

มาริษา สุจิตวนิช (2560) ให้ความหมายไว้ว่า มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ของบุคลากรที่อยู่ในรูปแบบขององค์การ ซึ่งมีสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลต่อบุคคล กลุ่มบุคคลต่อกลุ่มบุคคลด้วยกัน เพื่อให้มีความผูกพันเป็นมิตรต่อกัน มีความสุขในการทำงานร่วมกันในองค์การ ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ยึดเหนี่ยวให้บุคลากรอยู่กับองค์การที่มีทัศนคติที่ดีต่องานและองค์การไว้ได้

นอกจากนี้ ยังมีความหมายจากนักวิชาการอีกหลายคน ซึ่งพอจะสรุปเป็นแนวทางประกอบการศึกษาและพัฒนาตนเองได้ ดังนี้

- มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การแสวงหา เพื่อทำความเข้าใจ โดยการใช้ลักษณะรูปแบบการ ติดต่อสัมพันธ์กัน ระหว่างบุคคลเป็นผล ก่อให้เกิดความเชื่อมโยง เพื่อให้ได้ผลสำเร็จ ตามเป้าหมายขององค์การ ของแต่ละบุคคล ที่ได้กำหนดไว้

- มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง กระบวนการจูงใจของบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิภาพ โดยมีความพอใจ ในทางเศรษฐกิจ และสังคม มนุษยสัมพันธ์ จึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เพื่อใช้ใน การเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดี กับบุคคล การยอมรับนับถือ การให้ความร่วมมือ และการให้ความจงรักภักดี ในการติดต่อสัมพันธ์กัน ระหว่างบุคคล ต่อบุคคล ตลอดจนองค์กรต่อองค์กร

- มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง ศาสตร์ และศิลป์ในการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล เพื่อต้องการให้ได้มาซึ่ง ความร่วมมือ ช่วยเหลือกัน ความรักใคร่นับถือ และความจงรักภักดี

- มนุษยสัมพันธ์ เป็นเทคนิคการกระตุ้นให้คน และกลุ่มคน มาเกี่ยวข้องกันทั้งใน เรื่องงาน เรื่องส่วนตัวจน สามารถ ทำกิจกรรมใดๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายโดยความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจ เพื่อที่จะทำกิจกรรมดังกล่าวได้อย่างเกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล โดยการทำงานเพื่อส่วนรวมนี้อาจเป็น กระบวนการกลุ่มที่ทำงานร่วมกันด้วย ความเต็มใจ เต็มความสามารถ

ความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปความได้ว่า“มนุษยสัมพันธ์”เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่เป็นกลวิธีในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนมนุษย์ ให้มาทำกิจกรรมร่วมกันแบบ เต็มใจ มีจิตสาธารณะ บุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี จะเป็นบุคคลที่เข้ากับผู้อื่นได้ง่าย เป็นที่รักของผู้อื่น ใครเห็นอยากอยู่ใกล้ อยากสนทนากับด้วย ดังนั้น มนุษยสัมพันธ์จึงเกี่ยวข้องกับความต้องการของบุคคล แรงจูงใจ ที่จะเข้ามาทำกิจกรรมใดๆ ให้บรรลุเป้าหมาย ประสบผลสำเร็จ ในหน้าที่ของตน

2. ความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย (2560 : 121) ได้กล่าวถึงความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์ไว้ว่า การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลโดยทั่วไป ทำให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปด้วยความราบรื่น และก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม มนุษยสัมพันธ์จึงมีความสำคัญทั้งต่อบุคคลและต่อสังคมโดยส่วนรวมใน 4 ด้าน คือ

1) ด้านการดำเนินชีวิต การมีมนุษยสัมพันธ์ ทำให้เราไม่รู้สึกโดดเดี่ยว แต่ทำให้เรารู้สึกอบอุ่น มั่นคง ปลอดภัย ทำให้เราได้รับความรัก และการยอมรับในสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์

2) ด้านการบริหารจัดการ ในสถานประกอบการหรือในองค์กรทุกแห่ง ปัจจัยสำคัญที่สุดก็คือคน ซึ่งเป็นผู้ที่ทำให้กิจการประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวได้ ผู้ที่เข้ามาติดต่อเกี่ยวข้องก็คือคน ดังนั้น ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติงาน และผู้ที่มาติดต่อจึงจำเป็นต้องใช้หลักมนุษยสัมพันธ์ในการบริหารและประสานงานกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละฝ่าย

3) ด้านเศรษฐกิจ ในกิจการอุตสาหกรรมใดๆ ก็ตาม คนเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ และหลักมนุษยสัมพันธ์จำเป็นในการสร้างแรงจูงใจให้พนักงาน เพื่อให้เกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด จำเป็นต้องใช้หลักมนุษยสัมพันธ์ในการติดต่อประสานงานเช่นกัน

4) ด้านการเมือง มนุษยสัมพันธ์มีความสำคัญทั้งในการเมืองระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับชาติ เป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนกับนักการเมืองหรือข้าราชการ เป็นต้น

มนุษยสัมพันธ์ มีความสำคัญในช่วยทำให้มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ไม่ว่าสังคมขนาดเล็ก หรือขนาดใหญ่ แต่ละคนที่มาอยู่ร่วมกันนั้น ต่างก็มีความแตกต่างกัน (Individual) ความแตกต่างกันในเรื่อง ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ เจตคติ ทัศนคติ รสนิยม ความคิดเห็น เชาวนปัญญา เป็นต้น แต่ถ้าทุกคนสามารถรวมใจกันระดมความแตกต่างเหล่านี้ แล้วนำมาสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งที่ดีใหม่ๆ ขึ้นในสังคม ก็จะก่อให้เกิดเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะการคิดของคนหลายคน ย่อมจะรอบคอบกว่า และมีโอกาสผิดพลาดมีน้อยกว่าการคิดคนเดียว ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าอย่างไร บุคคลหลายๆคนจึงจะสามารถ ทำกิจกรรมต่างๆ ด้วย ความเต็มใจ ช่วยกันคิดช่วยกัน ทำอย่างเต็มความรู้ ความสามารถของตนเอง และจะต้องก่อให้เกิดความเข้าใจ อันดีต่อกัน มีความรักใคร่ สนิทสมานสามัคคีต่อกัน มีความเคารพ ยอมรับนับถือ ซึ่งกันและกัน จริ่งใจต่อกัน มีเจตคติที่ดีต่อกัน มีเป้าหมายร่วมกัน ที่กล่าวมาทั้งหมดคือ การสร้างมนุษยสัมพันธ์ ให้เกิดขึ้นใน กลุ่มคนนั้นนั่นเอง มนุษยสัมพันธ์จึงสำคัญมาก ตั้งแต่หน่วยสังคมตั้งแต่เล็กที่สุดคือ ครอบครัวไปจนถึง หน่วยสังคม ที่ใหญ่ที่สุด คือ สมาคมโลกได้แก่ องค์การสหประชาชาติ ลงมาจนเป็นประเทศ ถ้าหากสามารถทำให้คนที่มาอยู่ร่วมกันนั้น มีความเข้าใจซึ่งกันและกันมีความไว้วางใจกัน มีความปรารถนาจะร่วมมือร่วมใจกัน แบ่งหน้าที่กันทำ กำหนดบทบาท หน้าที่ และ ปฏิบัติหน้าที่ของตน ได้อย่างสมบูรณ์ หน่วยงานหรือสังคมนั้นก็จะเป็ระเบียบ มีความสุข ความเจริญก้าวหน้า พัฒนาไปสู่ความเป็นสากลได้ ฉะนั้น ผู้นำของกลุ่มต้องมีบทบาทอย่างมาก ในการที่จะทำให้เกิดสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้ โดยอาศัยความรู้ทางมนุษยสัมพันธ์ นำมาสร้างขวัญ กำลังใจ ให้กับผู้ร่วมงาน ให้โอกาสผู้ร่วมงาน ร่วมแสดงความคิดเห็นและรับฟังเหตุผลซึ่งกัน และกัน ร่วมทำกิจกรรม ให้เกียรติกัน มีความยุติธรรม ให้ความสำคัญแก่ผู้ร่วมงานอย่างจริงใจ มีสวัสดิการดี จะเป็นผลให้เกิดความศรัทธา และความพึงพอใจเกิดขึ้น และในที่สุด คนทำงาน ทุกคน ก็จะทุ่มเทกำลัง และพลั้กาย พลัง

ความคิด ร่วมแรงร่วมใจอย่างเต็มที่และผู้นำที่สามารถปฏิบัติตน จนก่อให้เกิดพฤติกรรมดังกล่าวได้ก็จะได้อีกว่า เป็นบุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี

มนุษยสัมพันธ์มีความสำคัญและจำเป็นในการดำเนินชีวิตทุกระดับของสังคม จนถึงระดับเวทีโลก เช่น ในเวทีการประชุมของสมาชิกรองการสหประชาชาติ เป็นต้น มนุษยสัมพันธ์มีความสำคัญมาก เพราะไม่สามารถอยู่คนเดียวในโลก เราต้องการให้คนอื่นยอมรับเรา เริ่มต้นแต่เกิดมาเราก็ต้องเรียนรู้ที่จะอยู่กับบุคคลในครอบครัว เราต้องสัมพันธ์กับคนในครอบครัว พอโตขึ้นเราก็ต้องมีกลุ่ม มีเพื่อน ทั้งเพื่อนเรียน เพื่อร่วมสถาบัน เพื่อนต่างสถาบัน เพื่อร่วมอาชีพ การเข้าสู่ระบบสังคมเราต้องสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น ทำอย่างไรให้เข้ากับคนอื่นเช่นกัน หลายคนมีกลุ่ม มีเพื่อนมาก หลายคนไม่มีกลุ่มไม่มีเพื่อน คนเหล่านั้นทำงานมีความสุขหรือไม่ ทำอย่างไรให้คนทำงานสามารถช่วยเหลือในงานของกันและกัน รู้หน้าที่ในการทำงาน เพราะงานนั้นเป็นงานของเรา เราต้องรับผิดชอบในงาน เมื่อมีงานใด ๆ ก็ร่วมมือกันทำงาน ไม่หนีงาน แต่เข้ามาร่วมแรงร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน งานนั้น ๆ บรรลุเป้าหมาย ดังนั้น มนุษยสัมพันธ์จึงมีความสำคัญมาก เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องการกลุ่ม ต้องการสมาคม และทำกิจกรรมร่วมกัน

มนุษย์ทุกคนสามารถฝึกการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีได้ ถ้ามีความปรารถนาดี มีความตั้งใจจริง พร้อมที่จะฝึกฝน ศึกษาหาความรู้ ประสบการณ์ และนำไปปฏิบัติจริง ๆ เพื่อให้เกิดทักษะในการสร้างความสัมพันธ์อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะ "มนุษยสัมพันธ์" เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มนุษยสัมพันธ์จึงเป็นทั้งศาสตร์ และศิลป์ในการเข้ากับคน การเอาชนะใจคน และการครองใจคนทุกระดับ เช่น ผู้บังคับบัญชากับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงานกับเพื่อนร่วมงาน และรวมทั้งคนในครอบครัวด้วยการพูดจาดี ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความเป็นมิตรกับทุกคนเป็นหลักการแรกที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ในขั้นต่อไป และจำไว้เสมอว่า เราเป็นมนุษย์ต้องปฏิบัติกับคนอื่นเช่นเดียวกับตัวเรา

สรุปได้ว่า ความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดี ยอมรับซึ่งกันและกัน มีความสนิทสนมคุ้นเคยรักใคร่ มีความนับถือกัน และความเต็มใจ ที่จะให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน เพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และสามารถร่วมมือกันดำเนินงานของส่วนรวมให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีแล้ว ทำให้การคบหาสมาคมเป็นไปด้วยความราบรื่น เพื่อให้เกิดความพึงพอใจยินดีให้ความร่วมมือในการทำงาน

หลักการในการสร้างมนุษยสัมพันธ์

พระราชวรมณี (2528 : 108-110) ได้กล่าวไว้ว่า หลักการในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ผู้บริหารควรมีความสามารถในการบริหารงานทุกด้าน จึงจะเป็นที่ยอมรับของผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งมีนักการศึกษาได้กล่าวเพื่อให้เห็นความสำคัญของการสร้างมนุษยสัมพันธ์ พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักมนุษยสัมพันธ์ควบคู่กับหลักมานุษยวิทยา ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บางครั้งพระองค์ก็จะโอนอ่อนผ่อนปรนกับชาวบ้านนั้น ๆ ไม่ใช่ว่าพระองค์จะเอาความรู้ของพระองค์ถ่ายทอดให้เขาอย่างเดียว หลักของมนุษยสัมพันธ์จึงเป็นหัวใจของการทำงาน สอดคล้องกับหลักการในพระพุทธศาสนาเรื่องมนุษยสัมพันธ์ คือ “สังคหวัตถุ 4” ที่พูดถึงหลักการในความสามัคคีนั่นเอง สังคหวัตถุ หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี หลักธรรมนี้ถึงแม้ว่าจะมีอายุหลายพันปีแล้ว แต่ก็ยังเป็นหลักการที่ยังคงถูกนำมาใช้และใช้ได้ดีในยุคปัจจุบัน เมื่อพูดถึงแนวความคิดมนุษยสัมพันธ์ก็เช่นเดียวกัน เพราะหลักการนี้ มีประโยชน์ต่อมนุษยสัมพันธ์ในองค์กรเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งหลักการทั้ง 4 ประการนั้น ได้แก่

1) ทาน หมายถึง การให้ ซึ่งการให้ในที่นี้ควรอยู่บนพื้นฐานการให้ด้วยใจบริสุทธิ์ ยินดีที่จะให้ ไม่ทุกขใจที่จะให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การให้ความช่วยเหลือ การเสียสละ การให้อภัย หรือแม้แต่การให้สิ่งของที่เป็นประโยชน์กับผู้อื่น ก็รวมอยู่ในขอบข่ายการให้ทั้งสิ้น

2) ปิยวาจา หมายถึง วาจาอันเป็นที่รัก วาจานั้นหมายรวมถึง การสื่อสารซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิสัมพันธ์กัน การพูดด้วยไมตรี การมอบวาจาที่ดีให้แก่กัน มีความหวังดี ไม่ประสงค์ร้าย เปิดเผย ไม่นินทา พูดด้วยความจริงใจ ไม่เสแสร้งโกหก ย่อมทำให้เป็นที่รักของคนอื่น

3) อตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ ในที่นี้หมายถึงการกระทำใดๆก็ตามที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับทั้งตนเองและผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือเป็นทุกข์ ไม่เบียดเบียนเอาเปรียบกัน หรือไม่กระทำอันใดที่ทำให้ก่อให้เกิดความเสียหาย

4) สมานัตตตา หมายถึง ความมีตนสม่าเสมอ, การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย หลักธรรมข้อนี้เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่มักไม่ค่อยเห็นใครพูดถึงนัก ความเสมอต้นเสมอปลายนั้น จะบ่งบอกพฤติกรรมของคนคนนั้นได้ดี แสดงถึงความมีวินัย ไม่เป็นคนโลเล ยึดเหนี่ยวสิ่งที่ตนยึดถืออย่างซื่อสัตย์ การทำงานที่มีการใส่ใจอย่างเสมอต้นเสมอปลายนี้ย่อมทำให้งานราบรื่น

ไม่มีปัญหา และมีโอกาสสำเร็จยิ่งๆ ขึ้นไป การมีนิสัยที่ดีแบบเสมอดันเสมอปลายต่อกันก็ย่อมทำให้มนุษย์สัมพันธ์ระหว่างกันดีได้ด้วย ทำให้เกิดความไว้วางใจ น่าเชื่อถือ ไม่กลับกลอก และเป็นมิตรที่ดีต่อกันมากกว่าศัตรู

หลักพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่ผู้บริหารหรือผู้ใหญ่พึงยึดถือ และปฏิบัติเพื่อส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับผู้ใต้บังคับบัญชาใน 4 ประการ

1) เมตตา หมายถึง มีความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ผู้บริหารต้องให้ความรัก ความเอาใจใส่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ฝึกงานสอนงานให้เจริญในหน้าที่การงาน

2) กรุณา หมายถึง ความสงสารเห็นใจเมื่อผู้อื่นมีทุกข์ ผู้บริหารที่ดีต้องพยายามหาทางช่วยเหลือให้ผู้ใต้บังคับบัญชาคลายจากความทุกข์ เกิดความสบายใจ

3) มุทิตา หมายถึง ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี ผู้บริหารที่ดีต้องไม่ริษยาผู้ใต้บังคับบัญชา แต่ควรสนับสนุนให้ทำความดี มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และชีวิตความเป็นอยู่

4) อุเบกขา หมายถึง การวางตัวเป็นกลาง ไม่เข้าเติมผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้อื่นเมื่อประสบความวิบัติ เสียหาย

สรุปได้ว่า หลักธรรมในการส่งเสริมและสร้างความตระหนักในการมีมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่ “สังคหวัตถุ 4” และ “พรหมวิหารธรรม 4” ดังกล่าวนี จัดเป็นหลักธรรมที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือสำหรับเสริมสร้างความมีมนุษยสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล ซึ่งเกิดจากการฝึก การศึกษา การปฏิบัติตามหลักปรีชาศึกษา

มนุษยสัมพันธ์ในการบริหารเชิงพุทธ

พระธรรมโกศาจารย์ (2549) กล่าวว่า มนุษยสัมพันธ์ในการบริหารเชิงพุทธ หรือ พุทธวิธีการบริหารมนุษย์ตามแนวพระพุทธเจ้า ปัจจุบันมีนักวิชาการศึกษาได้อธิบายไว้หลายแนวทาง แต่ที่ได้รับความนิยมนำมาเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาค้นคว้าเชิงวิชาการมากที่สุดก็คือ เรื่อง พุทธวิธีบริหาร ซึ่งประมวลข้อสรุปเป็นข้อมูลหลักประกอบการศึกษาค้นคว้าดังต่อไปนี้

การบริหาร คือ การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting things done through other people) การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกับพุทธวิธีบริหาร ต้องอาศัยหน้าที่

ของนักบริหาร 4 ประการเป็นกรอบ ในการพิจารณา ได้แก่ 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์การ (Organizing) 3) การบริหารงานบุคคล (Staffing) และ 4) การอำนวยการ (Directing) หน้าที่การบริหารนี้ย่อส่วนมาจากกระบวนการบริหารงาน (Process of Management) 7 ประการ เรียกคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDCRB โดยตัดชื่อ การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ออกไป

ความมีมนุษยสัมพันธ์ เป็นการผนึกใจคนในกลุ่มเข้าด้วยกัน ยิ่งความสัมพันธ์เหนียวแน่นก็ยิ่งเพิ่มความเป็นปึกแผ่นให้กับกลุ่มเท่านั้น ผู้บริหารที่ดีควรกำหนดไว้ในใจเสมอว่า ทุกคนมีความสำคัญเหมือนกันหมด ดังนั้น มนุษยสัมพันธ์ในการบริหารเชิงพุทธจึงมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1) องค์ประกอบส่วนบุคคล หมายถึง หลักการที่สร้างความเป็นตัวของตัวเองให้มีความศักยภาพที่จะเป็นส่วนหนึ่งของคนที่มีความรู้ในสังคมได้อย่างสง่างาม องค์ประกอบนี้เกิดจากการปฏิบัติตามหลักมงคล 38 ประการ เช่น (1) การไม่คบคนพาล (2) การคบบัณฑิต (3) การบูชาบุคคลที่ควรบูชา (4) การอยู่ในประเทศอันสมควร (5) ความเป็นผู้มีบุญอันกระทำแล้วในกาลก่อน (6) การตั้งตนไว้ชอบ เป็นต้น

2) องค์ประกอบส่วนบุคคลกับบุคคลอื่น หรือองค์ประกอบระหว่างบุคคล ได้แก่ หลักการที่จะประสานสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เพื่อให้กิจการนั้นบรรลุเป้าหมายด้วยดี โดยปฏิบัติตามหลักธรรมในสังคาลสูตร ที่ว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลภายในสังคมเดียวกัน ตั้งแต่บุคคลที่อยู่ภายในชานชาลาเดียวกัน คือ พ่อแม่ คู่ครอง บุตรธิดา ตลอดจนญาติพี่น้อง และการอำนวยการประโชชน์แก่บุคคลที่อยู่นอกรับบ้าน เช่น เพื่อน ครูอาจารย์ นายจ้าง พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งตั้งอยู่ในกรอบปฏิบัติที่อิงอาศัยธรรม คือ สังคหวัตถุธรรม 4 ประการ อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันไว้เป็นสำคัญ เปรียบเสมือนสลักที่ยึดเพลารถไว้ไม่ให้หลุดออกจากกัน

3) องค์ประกอบส่วนบุคคลกับสังคมโดยรวม ได้แก่ หลักการที่จะอำนวยการให้สังคมอยู่ดีมีสุข โดยยึดหลักวรรณะ 4 ในอัครคัมภีร์สูตร ซึ่งแสดงถึงการทำหน้าที่ของแต่ละกลุ่มชนไม่ให้ขาดตกบกพร่อง เพื่อพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญ โดยอาศัยหลักคุณธรรมความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นแนวบรรทัดฐาน เพราะฉะนั้น สัมพันธภาพในสังคมจะเกิดขึ้นได้ต้องละความอยาก ความโกรธ ความหลงผิด เช่นนี้แล้วสังคมและประเทศชาติก็จะเจริญยิ่งขึ้นไป

วิธีสร้างมนุษยสัมพันธ์ในการบริหารเชิงพุทธ

มนุษยสัมพันธ์ สามารถสร้างและพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาตนเองแล้วจึงขยายวงกว้างออกไปยังคนรอบข้าง จนถึงระดับสังคมส่วนรวม ทั้งนี้โดยการน้อมนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นกรอบแนวคิด ดังนี้

1. วิธีสร้างมนุษยสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในตนเอง หมายถึง การตรวจดูความพร้อมของตัวเองเสียก่อนว่า สิ่งที่ตัวเองต้องการนั้นคืออะไร การรู้จักเลือกสถานที่อยู่อย่างเหมาะสมหรือเลือกการทำงานที่ถูกต้องกับวิชาที่ตัวเองเรียนมา ที่ตัวเองชำนาญ การตั้งตนอยู่ในกรอบของศีลธรรม การชวนชววยหาความรู้ใส่ตัวอยู่เสมอ การรู้เท่าทันเทคโนโลยี ฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย รู้จักเคารพกติกาของสังคม เป็นผู้กล่าวแต่คำสัตย์จริง เจริญอ่อนหวานถูกกาลเทศะ รู้จักควบคุมวาจาของตนให้ถูกหลักธรรม

2. วิธีสร้างมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลอื่น หมายถึง การรู้จักเลือกคบคนที่ควรคบ เพราะสังคมจะอยู่ได้ก็เพราะการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมต้องถือปฏิบัติว่า คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล คบคนชั่วพาตัวให้มีมณ จะคบคนควรพินิจพิจารณา รู้จักบูชากราบไหว้ผู้ที่ให้ความอุปการะเรามา เช่น ปุชนียบุคคลต่างๆ บิดามารดาก็ต้องมีความกตัญญูรู้คุณท่าน เลี้ยงดูบุตรให้เป็นคนดี และอยู่รอดในสังคม มีความซื่อสัตย์ต่อคู่ครองของตนเอง ทำงานที่เจ้านายมอบหมายให้ไม่ให้คั่งค้าง รู้จักเฉลี่ยความสุขให้บุคคลอื่นทั้งคนใกล้และคนไกล แม้กระทั่งญาติมิตรที่ตกทุกข์ได้ยาก

3. วิธีสร้างมนุษยสัมพันธ์กับสังคม หมายถึง การสรรสร้างความดีให้เกิดขึ้นในสังคม เพื่อให้สังคมเป็นสุข โดยไม่หวังผลตอบแทน เช่น การมีความไม่ประมาททั้งในการประกอบอาชีพ และความไม่ประมาทในชีวิต มีความเคารพต่อกติกาสังคม ต่อบุคคลผู้ควรเคารพ มีความสันโดษคือการดำรงตนอยู่ด้วยเศรษฐกิจพอเพียง ชีวิตก็จะมีสุขไม่เบียดเบียนใครให้เกิดความลำบากทั้งกายและใจ

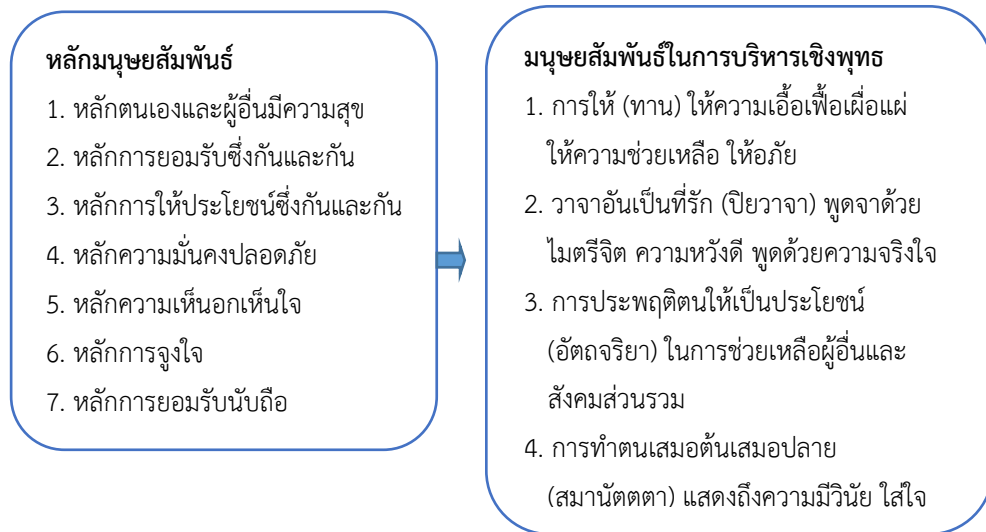
สรุปได้ว่า มนุษยสัมพันธ์ในการบริหารเชิงพุทธสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาที่ควรใช้ในการขับเคลื่อนระบบการบริหารการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งผู้บริหาร ครูอาจารย์เป็นผู้มีบทบาทมากในสถานศึกษา จึงต้องมีหลักมนุษยสัมพันธ์ในการบริหาร หมั่นอบรมฝึกฝนตนเองด้วยวิธีการสร้างมนุษยสัมพันธ์ดังที่กล่าวมาข้างต้น

บทสรุป

มนุษย์สัมพันธ์ในการบริหารเชิงพุทธ เป็นทักษะสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของทุกสังคม มนุษย์สัมพันธ์นั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข มนุษย์สัมพันธ์ในการบริหาร เป็นทักษะหนึ่งที่มีความสำคัญต่อระบบการบริหารการศึกษา เพราะเป็นคุณสมบัติที่บ่งบอกความเป็นตัวตนของผู้บริหาร และเป็นคุณสมบัติเบื้องต้นที่ต้องใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ในการจูงใจคน การรู้จักยกย่องให้เกียรติซึ่งกันและกัน การประสานน้ำใจของผู้ร่วมงาน การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา การรู้จักให้อภัย และไม่ผู้ใจเจ็บ เหล่านี้เป็นต้น ล้วนต้องอาศัยหลักมนุษยสัมพันธ์ในการบริหารคน ในการประสานความร่วมมือกับคนทั้งสิ้น ความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดี ยอมรับซึ่งกันและกัน มีความสนิทสนมคุ้นเคยรักใคร่ มีความนับถือกัน เพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และสามารถร่วมมือกันดำเนินงานของส่วนรวมให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีแล้ว ทำให้การคบหาสมาคมเป็นไปด้วยความราบรื่น เพื่อให้เกิดความพึงพอใจยินดีให้ความร่วมมือในการทำงาน นอกจากนี้ มนุษย์สัมพันธ์ยังมีความสำคัญในด้านอื่นๆ อีกด้วย

ดังนั้น มนุษย์สัมพันธ์ในการบริหารเชิงพุทธ ผู้บริหารจึงต้องยึดหลักพุทธธรรม ที่มีประโยชน์ต่อมนุษยสัมพันธ์ในองค์กรเป็นอย่างยิ่ง คือหลักสังคหวัตถุ 4 ประการนั้น ได้แก่ 1) ทาน หมายถึง การให้ ซึ่งการให้ในที่นี้ควรอยู่บนพื้นฐานการให้ด้วยใจบริสุทธิ์ ยินดีที่จะให้ ไม่ทุกขใจที่จะให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การให้ความช่วยเหลือ การเสียสละ การให้อภัย หรือแม้แต่การให้สิ่งของที่เป็นประโยชน์กับผู้อื่น ก็รวมอยู่ในขอบข่ายการให้ทั้งสิ้น 2) ปิยวาจา หมายถึง การกล่าววาจาอันเป็นที่รัก วาจานั้นหมายรวมถึง การสื่อสารซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิสัมพันธ์กัน การพูดด้วยไมตรี การมอบวาจาที่ดีให้แก่กัน มีความหวังดี ไม่ประสงค์ร้าย เปิดเผย ไม่นินทา พูดด้วยความจริงใจ ไม่เสแสร้งโกหก ย่อมทำให้เป็นที่รักของคนอื่น 3) อตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ ในที่นี้หมายถึงการกระทำใดๆ ก็ตามที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับทั้งตนเองและผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือเป็นทุกข์ ไม่เบียดเบียนเอาเปรียบกัน หรือไม่กระทำอันใดที่ทำให้ก่อให้เกิดความเสียหาย 4) สมานัตตา หมายถึง การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย หลักธรรมข้อนี้เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่มักไม่ค่อยเห็นใครพูดถึงนัก ความเสมอต้นเสมอปลายนั้น จะบ่งบอกพฤติกรรมของคนคนนั้นได้ดี แสดงถึงความมีวินัย ไม่เป็นคนโลเล ยึดเหนี่ยวสิ่งที่ตนยึดถืออย่างซื่อสัตย์ การทำงานที่มีการใส่ใจอย่างเสมอต้นเสมอปลายนี้ย่อมทำให้งานราบรื่น ไม่มีปัญหา และมีโอกาสสำเร็จยิ่ง ๆ ขึ้นไป

การมีนิสัยที่ดีแบบเสมอต้นเสมอปลายต่อกันก็ย่อมทำให้นุชยสัมพันธ์ระหว่างกันดีได้ด้วย ทำให้เกิดความไว้วางใจ น่าเชื่อถือ ไม่กลับกลอก และเป็นมิตรที่ดีต่อกันมากกว่าศัตรู ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 : มนุษยสัมพันธ์ในการบริหารเชิงพุทธ

เอกสารอ้างอิง

- สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย.(2560), *ทักษะการบริหารมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพุทธ*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549), *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2528), *การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา*. พิมพ์ลักษณ์ มูลนิธิพุทธธรรม.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525), *พจนานุกรม*. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

มาริษา สุจิตวนิช.(2560), *เอกสารประกอบการสอนวิชามนุษยสัมพันธ์*. สาขาวิชานิเทศ

ศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

http://thethanika.blogspot.com/2020/09/blog-post_24.html